

Recenzje

Sandra Murzicz
Uniwersytet Opolski

Shereen El Feki, *Seks i cytadela. Życie intymne w arabskim świecie przemian*, przeł. Agnieszka Nowakowska, Wydawnictwo Czarne, Warszawa 2015, s. 432.

W czasach trudnych dla czytelnictwa i wydawnictw, książka Shereen El Feki przyciąga uwagę swoim tytułem. Zgodnie z zasadą marketingową, że hasło „seks”, w tym przypadku także „życie intymne” sprzeda każdą pozycję. Zawiedziony będzie jednak czytelnik, który poszukuje w tej pracy pikantnych szczegółów czy rozpalających wyobraźnię opowieści. El Feki, dziennikarka o arabskich korzeniach, próbuje zgłębić kulturowy fenomen arabskiej seksualności przez pryzmat tradycji i religii. W tym celu odbywa liczne rozmowy z badaczami tradycyjnych tekstów religijnych, przywódcami duchownymi o różnych poglądach na kwestie prokreacji, a przede wszystkim arabskimi kobietami, które stoją u progu zmian, jakie przynosi Arabska Wiosna.

Profil książki objaśnia także biografia autorki. El Feki jest pół Walijką, pół Egipcjanką, wychowywaną w Kanadzie. Studia doktoranckie z immunologii ukończyła na Uniwersytecie Cambrige. Następnie pracowała w dziale naukowym „The Economist”, a później jako prezenterka i publicystka telewizji Al Jazeera English. Była także wiceprzewodniczącą Światowej Komisji ONZ do spraw HIV. Za niniejszą książkę, która stanowi jej debiut, została nominowana do Nagrody im. George’a Orwella i nagrody dziennika *The Guardian*.

Książka „Seks i cytadela. Życie intymne w arabskim świecie przemian” składa się z siedmiu rozdziałów. We wstępie autorka wyjaśnia powody swojego zainteresowania tematyką seksualności w świecie arabskim. Głównym powodem pozostaje medyczne wykształcenie El Feki, a także jej dziennikarskie zaangażowanie w tematykę HIV i AIDS na świecie. Autorka zwróciła uwagę na znikomy współczynnik zakażeń tym wirusem w regionie arabskim. Wraz z licznymi badaniami terenowymi odkryła, że oficjalne dane nie odzwierciedlają rzeczywistości. Głównym czynnikiem powodującym rozbieżność między

statystykami a realnym życiem jest kwestia percepcji seksualności wśród ludności arabskiej. Wszelkie zachowania, które odbiegają od ideału małżeństwa są piętnowane – dodatkowo przez religię oraz społeczne konwenanse. El Feki postrzega w tym przypadku seksualność, nie tylko jako akt, lecz jako szeroki fenomen społeczny, zgodnie z tezą M. Foucaulta z pierwszego tomu *Historii seksualności*, dla którego: „seksualność jest raczej szczególnie intensywnym miejscem zbieżności relacji władzy: między mężczyznami a kobietami, młodymi i starymi, rodzicami a potomstwem” wychowawcami a uczniami, duchownymi a świeckimi, administracją a ludnością”.

Pierwszy rozdział, „Zwroty pojęciowe”, pomaga czytelnikowi zrozumieć i prześledzić zmiany postaw wobec kwestii seksu na Wschodzie i Zachodzie na przestrzeni wieków. Autorka przywołuje tu wspomnienia europejskich podróżników w formie listów z Orientu, na jakie możemy się natknąć w literaturze, głównie francuskiej. Wyjątkowo istotna jest tutaj kwestia porównawcza obu kultur. Autorka obrazowo przedstawia jak przez wieki zmieniało się stereotypowe postrzeganie Orientu i świata Zachodu. O ile dziś Ameryka i Europa postrzegane są przez świat arabski w perspektywie rozluźnienia moralności (także w kwestii seksualnej), o tyle to właśnie Orient kojarzony był przed wiekami jako miejsce swobodnych uciech cielesnych. Rozdział drugi, „Żony na skraju załamania nerwowego”, poświęcony jest osobistym historiom małżeńskim kobiet, które El Feki udało się namówić na zwierzenia. Pojedyncze historie tworzą obraz arabskich kobiet, które znajdują się pod silnym wpływem arabskiej tradycji, religii muzułmańskiej i presji otoczenia. Mimo tych czynników zaczynają otwarcie mówić o swoim problemach małżeńskich, głównie w sferze seksualnej, co autorka odczytuje jako początek zmian w kwestii praw kobiet świata arabskiego. Rozdział trzeci, „Seks arabskich singli”, poświęcony jest historiom młodzieży, która wkracza w dorosłość oraz w sferę relacji intymnych i związanym z tym problemom oraz ciągłym konfrontowaniem się z brakiem informacji oraz rzetelnej wiedzy. Czwarty rozdział, „Uświadomienie seksualne i wpadki”, stanowi kontynuację poprzedniego w postaci rozważań nad koniecznością zaangażowania w tematy edukacji seksualnej, antykoncepcji i aborcji, także w tym rozdziale przywołane zostały historie samotnych matek w arabskiej kulturze, które każdego dnia zmagają się z życiowymi problemami, podobnymi jak samotne matki w innych państwach, lecz także ze społecznym piętnem. W rozdziale piątym, „Seks na sprzedaż”, autorka analizuje branżę usług seksualnych w regionie, opisuje przy tym także usankcjonowaną religijnie prostytutkę w postaci „układów małżeńskich”. Z tego rozdziału czytelnik może dowiedzieć się także o seksturystyce bogatych Saudyjczyków do biedniejszych państwa regionu. Autorka akcentuje kwestie uświadamiania kobiet pracujących

w tym biznesie i zagrożeniach wirusem HIV oraz konieczności używania prezerwatyw, co w krajach arabskich nie jest standardem – w Egipcie kobieta posiadająca prezerwatywy może zostać oskarżona o nielegalną prostytutkę i otrzymać wyrok pozbawienia wolności. Rozdział szósty, „Mają śmiałość być inni”, dedykowany jest złożonej sytuacji osób homoseksualnych w krajach arabskich. Podczas gdy lesbijki nie są traktowane „poważnie” (według islamu, w przypadku kobiet nie ma mowy o pełnym stosunku), o tyle mężczyźni spotykają się z szykanami, włącznie z możliwością kary śmierci w niektórych państwach. Autorka, w rozmowach z badaczami i na podstawie literatury arabskiej, wyjaśnia także ciekawą kwestię percepcji homoseksualności przez kulturę muzułmańską. Wychodząc poza europejskie rozróżnienie ludzi na homo- czy heteroseksualistów, kultura arabska dopuszcza także możliwość swobodnej zmiany preferencji seksualnych bez sztywnego określania kogoś mianem „gej” czy „lesbijka”. Rozdział siódmy, „Rewolucjo, przyjdź”, stanowi podsumowanie bieżącej sytuacji społecznej i politycznej oraz próbę odpowiedzi na pytanie czy w najbliższych dekadach można oczekiwać fundamentalnych zmian w ramach kultury seksualnej państw arabskich, które będą uwzględniały prawa kobiet oraz, jak określa autorka, ludzkie potrzeby w sferze seksualności.

Debiutancka książka El Feki, napisana w formie reportażu, stanowi z całą pewnością ważny element poznawczy kultury arabskiej, w zakresie podejścia społeczeństwa do kwestii seksualności i związanych z nią wymiernych problemów, takich jak HIV, prostytutka, antykoncepcja czy aborcja. Świat Zachodu często zbyt powierzchownie postrzega kulturę arabską i związany z nią islam. Prawdziwy wybuch nienawiści, karmionej tymi stereotypami, możemy obserwować ostatnio w mediach społecznościowych, w związku z narastającym problemem przybywania imigrantów do Europy. El Feki obnaża stereotypy, które narosły przez dekady w europejskiej świadomości. Z serii rozmów czytelnik może dowiedzieć się m.in. o złożoności kwestii zawierania małżeństw, o obrzędach związanych z nocą poślubną czy prostytutce. Ważnym tematem jest kwestia homoseksualizmu w islamie i krajach arabskich. Jednak z racji sporej ilości wątków, autorka zarysowuje jedynie problemy, jakie mogą spotkać homoseksualistów w tej części świata. Z tej perspektywy pogłębionej analizy widać wyraźnie, jak każda sfera życia człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem seksualności, uwikłana jest w politykę poszczególnych państw arabskich, w których znaczącą rolę odgrywa także islam.

Podtytuł mówiący o „arabskim świecie przemian”, w książce zawężony został głównie do Egiptu i Kairu. Autorka, z racji swojego pochodzenia i znajomości języka, badania przeprowadzała głównie w Egipcie i krajach ościennych. Pozostałe kraje regionu

pojawiają się sporadycznie, w formie prezentacji rozwiązań (przykład Maroka z zakresie legalizacji prostytutce) czy występowania specyficznych problemów na styku różnych kultur (kwestia percepcji homoseksualizmu na Bliskim Wschodzie na przykładzie Izraela i Palestyńczyków). Podczas gdy postawy i zachowania seksualne w krajach arabskich noszą wiele cech wspólnych to istnieją różne czynniki, które różnicują podejście poszczególnych społeczeństw do kwestii sfery seksualności człowieka. Czynniki te znajdują także wyraz w zmianach politycznych zapoczątkowanych w tej dekadzie masowymi protestami i powstaniem. Zatem wybór Egiptu, abstrahując od osobistych więzi autorki, jako obszaru prowadzenia badań pozostaje zasadny. Kraj, jako najludniejszy w regionie, ma strategiczne znaczenie geopolityczne poprzez wywieranie wpływu politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturowego na pozostałe państwa arabskie. Dodatkowym autem książki jest fakt, że autorka stara się uwzględnić tendencje przemian, jakie następują w konsekwencji rewolucji i ruchów społecznych. El Feki stawia odważną tezę, że świat arabski stoi na progu rewolucji seksualnej, na wzór państw zachodnich lat 60. Autorka nie uwzględnia jednak głosu fundamentalistów religijnych, nie odnotowuje wpływu, jaki na państwa regionu ma działalność grup terrorystycznych, wykorzystujących kobiety jako seksualne niewolnice.

Pozycja *Seks i cytadela* wpisuje się mocno w modny ostatnio nurt feministyczny związany z Bliskim Wschodem i światem arabskim. Nurt ten do tej pory przejawiał się głównie w formie beletrystycznych powieści dla kobiet m.in.: *Arabska córka* T. Valko, *Arabska perła* M. Gargash, *Burka miłości* R. Monforte, *Księżniczka* J. P. Sasson. Niecą inną formę relacji prezentują nieliczne pozycje pisane z perspektywy kobiet wykonujących zawody medyczne. Do ciekawszych w tej kategorii należy książka Q. A. Ahmed, brytyjskiej lekarki – specjalistki zaburzeń snu, która odbywała staż w Arabii Saudyjskiej, *W kraju niewidzialnych kobiet*. Opisuje w niej swoje doświadczenia ze zderzenia z obcą dla niej cywilizacją. Skupia się głównie na kwestiach społecznych i roli, jaką spełnia kobieta w tym hermetycznym społeczeństwie, pomijając zresztą kwestie związane z seksualnością. W nurt feministyczny wpisuje się także monografia *Być kobietą w Oriencie*, pod red. D. Chmielowskiej, B. Grabowskiej i E. Machut-Mendeckiej. W tym przypadku także mamy do czynienia głównie z rozdziałami poruszającymi kwestie sytuacji i pozycji kobiety w Azji i Afryce w kontekście przemian politycznych i społeczno-kulturowych. W poszukiwaniu pozycji nawiązujących do kwestii poruszonych przez El Feki można natrafić na monografię, która idzie nieco dalej w kwestiach seksualności. Mowa tu o pozycji *Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich* pod red. K. Górak-Sosnowskiej. Autorzy

poszczególnych tekstów, prezentują wyniki swoich badań, które obrazują jak bardzo złożony jest świat islam w kwestii seksualności alternatywnej.

Seks i cytadela to z pewnością ważna książka obrazująca podejście społeczeństwa arabskiego, w tym przypadku egipskiego, do różnych kwestii dotyczących seksualności zarówno w wymiarze społecznym, kulturowym i politycznym. Równie ważne pozostaje tło zmian politycznych, które w kolejnych latach może stanowić obszar dalszych badań i opracowań z tego zakresu.